

ตามรอย “ปาจิต-อรพิม” บนเส้นทางสายตำนาน ไทย-ลาว-เขมร

โดย ดร.รังสิมา กุลพัฒน์ นักศึกษาระดับปริญญาเอก

ภาควิชาการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยศิลปากร

ที่มา: <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=5018>

*****

“ปาจิต-อรพิม” เป็นนิทานเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะซึ่งเป็นที่รู้จักแพร่หลายในท้องถิ่นอีสาน นำมาจากชาดกนอกนิบาตเรื่อง “ปาจิตตกุมารชาดก” ใน “ปัญญาสชาดก” เนื้อเรื่องแบ่งเป็นการเล่าแบบสอนศาสนาและเล่าเป็นแบบนิทานชาวบ้านผนวกการอธิบายชื่อบ้านนามเมือง “ปาจิต-อรพิม” จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาความเป็นมาของคนในท้องถิ่นบริเวณอีสานใต้ ซึ่งใช้อธิบายที่มาของชื่อบ้านนามเมืองแถบปราสาทหินพิมายและสถานที่ในท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน

เส้นทางตามนิทานประจำถิ่นปาจิตอรพิมนี้ผู้เขียนได้ข้อมูลการค้นคว้าจากเอกสารดังนี้ เอกสาร “ปาจิตตกุมารกลอนอ่าน” ฉบับตัวเขียนในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี พ.ศ. ๒๓๑๖, ฉบับหลวงบำรุงสุวรรณในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสำนวนแต่งคล้ายคลึงกับในสมัยกรุงธนบุรี, “ปาจิตต-อรพินท์” ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๖ โดยหลวงระงับประจันตคาม และนิทานธรรมเรื่องนางอรพิน ฉบับจารึกใบลาน วัดบ้านยาง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม และการเล่าเรื่องของประชาชนในเขตจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ และสุรินทร์ รวมทั้งภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดบ้านยาง ในจังหวัดมหาสารคามและวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและชาวบ้านเล่าเรื่อง

กล่าวได้ว่า ภูมิทัศน์ [Landscape] และวรรณกรรม [Literature] มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ในฐานะที่วรรณกรรมเป็นบทบันทึกธรรมชาติ ภูมิศาสตร์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นยังเก็บความทรงจำและประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ชื่อบ้านนามเมืองในเรื่องราวบอกเล่าจากตำนานสะท้อนให้เห็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม [Cultural Landscape] ที่มีความหมายต่อคนในท้องถิ่นเป็นรหัสแห่งความทรงจำเรื่องราวและประเพณีในท้องถิ่นเป็นการแบ่งปันความทรงจำของคนในชุมชน

แผ่นดินอีสานใต้เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบสูงโคราช มีเทือกเขาพนมดงรักหรือเขาไม้คาน พาดผ่านเป็นแนวยาวจากดงพญาเย็นเขาใหญ่ผ่านเทือกเขาบรรทัด แคนลาว แนบชิดกับภูคว้าวซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดพู่ในเขตจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เทือกเขาพนมดงรักเป็นกำแพงธรรมชาติที่กั้นระหว่างไทยและเขมร เป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำมูล ทำให้เกิดลำน้ำสาขามากมาย เช่น ลำมาศ ลำจักราช ซึ่งไหลผ่านแหล่งอารยธรรมที่สำคัญในบริเวณนี้ มีภูเขาไฟที่ดับแล้วหลายลูกซึ่งคนโบราณได้ใช้ประโยชน์จากกายภาพของธรรมชาติผนวกกับความเชื่อทางศาสนาก่อสร้างสถาปัตยกรรมทางศาสนาสำคัญๆในบริเวณนี้ ความอุดมสมบูรณ์จากความคดเคี้ยวของแม่น้ำและลำน้ำสาขาก่อให้เกิดดินตะกอนเหมาะแก่การเพาะปลูก จึงทำให้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ลาว เขมร ส่วยหรือกวย จีน ฯลฯ เข้ามาตั้งถิ่นฐาน เกิดการอพยพย้ายถิ่นตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน

และการเล่าเรื่องผนวกการอธิบายความเป็นไปของสถานที่ปรากฏชัดเจนอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ซึ่งอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม กล่าวโดยอาจนำมาเปรียบเทียบกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในบริเวณนี้ได้ว่า “สิ่งหนึ่งที่บรรดาคนลาวเผ่าต่างๆ ในภาคกลางมีคล้ายคลึงกันก็คือ ความเชื่อในเรื่องปัญญาสชาดกซึ่งเชื่อถือกันมาแต่เดิมอาจกล่าวได้ว่าในทีใดที่มีผู้นำเอานิทานชาดกมาอธิบายประวัติความเป็นมาของชุมชนของตน รวมทั้งสถานที่สำคัญและสภาพภูมิศาสตร์แวดล้อมแล้ว ก็สามารถทายได้เลยว่าคนกลุ่มนั้นหรือชุมชนนั้นคือพวกคนลาวนั่นเอง” (ศรีศักร วัลลิโภดม, แอ่งอารยธรรมอีสาน, ๒๕๓๓ : ๒๗๖) และอาจารย์ศรีศักรยังได้ตั้งข้อสังเกตการตั้งถิ่นฐานปะปนกับคนท้องถิ่นดั้งเดิมที่มีมาก่อน บางครั้งก็ตั้งบ้านเรือนในเมืองที่ถูกทิ้งร้างไป ซึ่งในกรณีเรื่องปาจิต-อรพินนี้เราเห็นการผสมผสานทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มลาวที่เข้ามาใหม่และวัฒนธรรมทางภาษาของชาวเขมรที่เป็นกลุ่มดั้งเดิม

ในหลายๆ ท้องถิ่นของภาคอีสานมีการพบหลักฐานซึ่งอยู่ในสมัยอยุธยาตอนต้นทำให้แสดงให้เห็นการตั้งถิ่นฐานและรับวัฒนธรรมร่วมสมัยของกรุงศรีอยุธยาและชาวอีสาน เช่นเดียวกับที่พบเรื่องราวของปาจิต อรพินใน โคลงทวาทศมาสในสมัยอยุธยาตอนหนึ่งว่า

ปราจิตต์เจียรหน้าหน่อ	อรพินท์
พระพิราไลยปลง	ชีพแล้ว
คีนสมสุดาจัน	รสร่วม กันนา
กรรมแบ่งกรรมแก้วแก้ว	ช่วยกรรม ๗

โคลงทวาทศมาส

คนทางภาคกลางยกเรื่องปาจิตอรพิมไว้ในปัญญาสชาดกในเรื่อง “ปาจิตกุมารชาดก” ส่วนคนลาวทางอีสานจารึกคำประพันธ์ไว้ในรูปใบลานด้วยตัวอักษรธรรมลาวเรียกว่า “นิทานคำกลอนเรื่องนางอรพิม” และพบว่าการประพันธ์ในเชิงสอนธรรมในรูปปัญญาสชาดกไม่มีบทว่าด้วยการเล่าเรื่องชื่อบ้านนามเมือง และรักษาขนบของชาดกเคร่งครัดกว่าในนิทานกลอนอ่านเห็นได้ชัดจากโครงเรื่องที่ผู้ประพันธ์ชาดกจะให้บทบาทผู้ฆ่าเป็นของนางอรพิมแทนปาจิต อรพิมเป็นผู้ฆ่าพรหมทัต พรานป่า และสามเณรในขณะที่กลอนอ่าน ปาจิตเป็นผู้ลงมือฆ่าพรหมทัตและพรานป่า

ดังนั้นกลอนอ่านจึงเป็นเรื่องของชาวบ้านซึ่งน่าจะเป็นคนลาวที่อยู่กระจายตัวอยู่ในเขตต่างๆ ของภาคอีสานเป็นผู้เล่าเรื่องซึ่งมีการอธิบายเรื่องราวในท้องถิ่นของตนในเขตพิมาย บุรีรัมย์ และสุรินทร์

ปาจิตกุมารกลอนอ่าน ฉบับกรุงธนบุรี หรือ ตำนานเมืองพิมาย นั้น เป็นการบันทึกในสมุดไทย ราวปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ต่อมากรมศิลปากรได้ทำการปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่ ในเนื้อความบันทึกถึงตำนานชื่อบ้านนามเมืองต่างๆ ในบริเวณเมืองพิมายและใกล้เคียง สอดคล้องกับเรื่องเล่าของคนในบริเวณนั้นจนมาถึงปัจจุบันสันนิษฐานว่า เรื่องปาจิต อรพิม ที่ปรากฏในฐานะตำนานเมืองพิมาย เกิดจากการवादต่อคนเมืองพิมายครั้งใหญ่ ในสมัยที่กรมหมื่นเทพพิพิธตั้งตัวเป็นกบฏต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี ทำให้ทางกรุงธนบุรีส่งกองกำลังมาจับกรมหมื่นเทพพิพิธและกวาดต้อนชาวพิมายมายังกรุงธนบุรี

และจากหลักฐานเอกสารและเรื่องเล่าของคนในท้องถิ่นพิมายยังมีด้วยกันอีกหลายสำนวน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับตำนานชื่อบ้านนามเมืองของคนแถบเมืองพิมายและเมืองที่เกี่ยวข้องกับฉบับของคนแถบพนมรุ้งเมืองต่ำและสุรินทร์ ซึ่งเป็นการเล่าชื่อบ้านนามเมืองซึ่งสอดคล้องกับภาษาเขมรที่ใช้ตั้งชื่อบ้านนามเมืองในบริเวณนั้น และยังมีความแตกต่างในตำแหน่งที่ตั้งบ้านของปาจิตและอรพิม ในตำนานของคนพิมายบอกว่าบ้านนางอรพิมอยู่ที่บ้านสัมฤทธิ์ ส่วนวังของปาจิตอยู่ที่นครธม แต่ทางฝั่งบุรีรัมย์บอกว่าอยู่ที่เมืองต่ำจากการเนรมิตของปาจิต มีพระราชวังอยู่ที่ปราสาทหินพนมรุ้ง การตั้งชั้นหมากของปาจิตในที่ต่างๆ ทางบุรีรัมย์ก็มีชื่อบ้าน เช่น ถ้าเปิดทองซึ่งอยู่ที่อำเภอปะคำ ส่วนบ้านตาจู้ค เป็นที่ปาจิตตั้งชั้นหมากที่เป็นหมูปบริเวณนี้เนื่องจากคำว่า จู้ค เป็นภาษาเขมรแปลว่า หมู ฯลฯ

ภาพซ้อนทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีก็คือ สถานที่และเมืองที่กล่าวถึงในตำนานมีอยู่จริง และเป็นเมืองเก่าที่มีชุมชนอยู่อาศัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้จะถูกทิ้งร้างไปบ้างแต่กลับมามีผู้คนอพยพมาอยู่หนาแน่นเหมือนเดิม เช่น พิมายเมื่อมีการปลูกสร้างบ้านเรือนทับสถานที่ทางโบราณสถาน ทั้งชาวไทยและชาวลาว เช่นภายในบริเวณปราสาทหินพิมายมีการสร้างวัดถึงสี่วัด แต่ขณะนี้ถูกรื้อทิ้งไปหมดแล้ว และชาวบ้านก็ปลูกบ้านเรือนทับโบราณสถานเช่นบริเวณประตูเมืองด้านทิศตะวันตกและบริเวณคูเมืองซึ่งได้ถูกถมที่กลายเป็นบ้านเรือนตลอดแนว

ชุมชนพิมายเป็นชุมชนเก่าแก่กว่าสามพันปี มีผู้คนอาศัยก่อนที่อารยธรรมเขมรจะเข้ามาแผ่ขยายในบริเวณนี้ เมืองโบราณอย่างเช่นบ้านตำแย บ้านสัมฤทธิ์ ซึ่งเป็นบริเวณบ้านนางอรพิมมีการค้นพบหม้อและวัตถุโบราณย้อนไปถึงยุคก่อนประวัติศาสตร์หลักฐานธรรมจักรที่บ้านงรกร่วมสมัยกับยุคทวารวดี เมืองจัมบากหรือจัมปาสัก พิมาย พนมรุ้ง เมืองตำ ปราสาทหินนางรำ และศาสนสถานที่บ้านนางออ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในการตั้งถิ่นฐานเนื่องในวัฒนธรรมทวารวดีและเขมร

แผนที่ทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม [Participatory Cultural Mapping]

เครื่องมือสร้างเส้นทางวัฒนธรรม [Cultural Routes]

แผนที่ทางวัฒนธรรมเปรียบเสมือนอาวุธที่ใช้จัดการกับการละเลยและอคติได้ นอกจากนั้นยังมีคุณค่าต่อการแบ่งปันประวัติศาสตร์และการย้อนรอยประวัติศาสตร์ เราสามารถใช้แผนที่ทางวัฒนธรรมช่วยให้คนค้นพบรากเหง้าและความหมายที่มีต่อตนเองและคนในท้องถิ่นได้อย่างดี ซึ่งเปรียบเสมือนนักภูมิศาสตร์ในบ้านเมืองของตนเองที่สามารถอธิบายสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมความเป็นมาจากชื่อสถานที่ต่างๆ

จากการศึกษาเอกสาร สังเกต และสัมภาษณ์เจ้าอาวาส ๑๐ รูป ตัวแทนผู้สูงอายุทั้ง ๑๕ ตำบลในอำเภอพิมาย การทำกิจกรรมแผนที่วัฒนธรรมกับเยาวชนที่โรงเรียนพิมายพิทยาคมจำนวน ๒๕๐ คน และตัวแทนประชาชนจากอำเภอเฉลิมพระเกียรติและอำเภอประโคนชัยจำนวน ๙ หมู่บ้าน ๔๕ คน ปราชญ์ท้องถิ่น ๑๐ คน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนอำเภอจำนวน ๓๐ คน ผู้ใหญ่บ้านจำนวน ๕ คน เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ๑๕ คน สัมภาษณ์ตัวแทนผู้สูงอายุหมู่บ้านที่บริเวณโกถันครุฑ ประเทศกัมพูชา จำนวน ๖ หมู่บ้าน เจ้าอาวาสและปราชญ์ท้องถิ่น ๒ หมู่บ้านในบริเวณโกถันครุฑ จัมปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สรุปเนื้อหาของนิทานปาจิต-อรพิมได้ว่า

เส้นทางการเดินทางของปาจิต-อรพิม ที่เล่าต่อกันมาและเนื้อเรื่องที่ถูกรับกันนั้น เป็นการเดินด้วยเท้าเป็นส่วนใหญ่ ในบางครั้งใช้พาหนะเป็นสัตว์เลี้ยงเช่น ควาย ตอนที่นายพรานฆ่าปาจิตและพานางอรพิมขี่ควายไปด้วยกัน จากนั้นนางอรพิมจึงหนีบมีดที่นายพรานหนีบบ้านเอวสังหารนายพรานเสีย ส่วนเกวียนนั้นเป็นการเดินทางในขบวนขันหมากของปาจิต นอกจากทางบกแล้วยังมีการเดินทางด้วยทางน้ำ เช่น ในฉากที่สามแถวออกอุบายพาปาจิตและอรพิมข้ามน้ำ

การเล่าเรื่องชื่อเมืองเชื่อมต่อกันไปตามเมืองที่ใกล้ๆกันชื่อหมู่บ้านที่มีเพียงแต่คนในท้องถิ่นเท่านั้นที่คุ้นเคย ได้ถูกรับกันไว้อย่างน้อยสองร้อยกว่าปีตามหลักฐานทางเอกสารและน่าจะมีความยาวนานกว่านั้นมากก่อนแล้ว

การรื้อฟื้นชื่อเมืองเสมือนเป็นการรื้อฟื้นความทรงจำให้กับคนในท้องถิ่น และเป็นการแนะนำบ้านเมืองที่มีความสำคัญแต่อดีตให้กับคนนอกท้องถิ่นได้รู้จักเมืองที่ถูกซ่อนและถูกละเลยเป็นการมองเมืองที่ผ่านสายตาด้วยการไปเยือนสร้างความหมายได้อย่างดียิ่งดังตัวอย่างการบรรยายเมืองพลับพลาและกงรถ ดังนี้

เห็นกงรถเรียกรวดให้ขาดกลัว	ทุกคนตัวนี้สำคัญในสัญญา
ว่าที่เห็นทีจะเป็นเมือง	อร่ามเรืองค่าคุณนักรบ
ทั้งราบเรียบดินดีที่พลับพลา	สำคัญว่าเห็นจะเป็นท้องพระโรง
แต่ชื่อเมืองถามใครไม่รู้จัก	จะเรียกยากเล่ากันไม่ลืมหลง
ด้วยเรือนรถเพ่งยั้งแต่กง	ทุกคนตรงชวนกันขนานนาม
จึงให้ชื่อตามตรงว่ากงรถ..	

วรรณกรรมสมัยธนบุรี เล่ม ๒ กรมศิลปากร, ๒๕๓๓

การจัดการเส้นทางวัฒนธรรม [Cultural Route Management]

ยูเนสโกได้ให้คำจำกัดความเส้นทางวัฒนธรรมในฐานะที่เส้นทางเป็นส่วนหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมว่า

“เป็นการคมนาคมสื่อสารใดๆ ทั้งทางบก ทางน้ำ หรือทางอื่นๆ ซึ่งไม่มีข้อจำกัดทางกายภาพ และมีลักษณะแตกต่างเฉพาะตัวรวมทั้งมีหน้าที่ทางประวัติศาสตร์ในการส่งเสริมวัตถุประสงค์ หรือมีความตั้งใจในการใช้เส้นทางนี้เป็นพิเศษ ซึ่งต้องมีเงื่อนไขว่าจะต้องเป็นเส้นทางที่มีการเคลื่อนที่ของคนเช่นเดียวกันกับการแลกเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง มีมิติของสิ่งของ ความคิด ความรู้และคุณค่า ระหว่าง คน ชาติ ภูมิภาค ของทวีปต่างๆ ในช่วงเวลาสำคัญนั้น และยังคงส่งเสริมความรุ่งรอยทางวัฒนธรรมทั้งสถานที่และเวลา เพื่อสะท้อนให้เห็นทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และไม่ได้ สุดท้ายยังต้องมีการผสมผสานระหว่างความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ยังมีอยู่ในปัจจุบัน” [ICOMOS, 2008, The ICOMOS Charter on Cultural Route]

การทำลายพรมแดนระหว่างเชื้อชาติเป็นแนวความคิดหลักประการหนึ่งของเส้นทางวัฒนธรรมในความหมายของ ICOMOS [สถานานาชาติว่าด้วยการดูแลอนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี, International Council on Monuments and Sites] เช่นเดียวกับกับ The Council of Europe ที่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมเส้นทางวัฒนธรรมเพื่อให้บรรลุความเป็นเอกภาพอันยิ่งใหญ่ระหว่างประเทศสมาชิกโดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายเอาไว้

จึงไม่ใช่เรื่องใหม่ที่เส้นทางวัฒนธรรมเปรียบเสมือนเครื่องมือที่สร้างสันติภาพระหว่างดินแดนที่กำลังแบ่งแยกชัดเจนด้วยเส้นแบ่งทางการเมืองการปกครอง การเข้าใจภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงเป็นการทำลายกำแพงอคติต่อเพื่อนบ้านได้เป็นอย่างดี ในแต่ละรัฐแต่ละประเทศจึงต้องอำนวยความสะดวกและส่งเสริมให้ประชาชนได้เดินทางระหว่างเมือง ภูมิภาค และประเทศอย่างเต็มที่

ดังนั้นการจัดการเส้นทางวัฒนธรรมโดยใช้กลยุทธ์เพื่อการท่องเที่ยวจึงน่าจะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในการจัดการท้องถิ่นตนเองโดยเป็นผู้เล่าและผู้ดูแล

เนื่องจากการท่องเที่ยวจากวรรณกรรมท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่ผนวกประเภทของการท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ได้เรียนรู้ต้นไม้ที่ควรอนุรักษ์ในตำนาน เรียนรู้เรื่องราวในมิติต่างๆ ของสถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ ประเพณีท้องถิ่นของชุมชน หรือการท่องเที่ยวเชิงภูมิศาสตร์

การท่องเที่ยวจากวรรณกรรม [Literature Tourism] “เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่ยึดแนวคิดทางมานุษยวิทยา ซึ่งนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนต้องค้นคว้า และสร้างความหมายด้านค่านิยมของวัฒนธรรม กับตัวละครต่างๆ ซึ่งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของตำนานในเชิงวัฒนธรรมของสถานที่เหล่านั้น” เรื่องราวจากมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่ของโลกตะวันตก เช่น ดิ อีเลียด [The Iliad] และดิ โอดิสซีย์ [The Odyssey] ก็ได้รับความนิยมจากนักวิชาการและนักเขียนในยุคศตวรรษที่ ๑๘ และ ๑๙ ในการท่องเที่ยวตามรอยสถานที่จากมหากาพย์เรื่องดังกล่าว

การท่องเที่ยวประเภทนี้นักท่องเที่ยวหรือผู้อ่านวรรณกรรมจึงท่องเที่ยวไปตามตัวละครที่อยู่ในจินตภาพของตน ท่องเที่ยวตามความประทับใจ ในเรื่องราวและเหตุการณ์ที่อยู่ในโลกแห่งจินตภาพ ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวตามวรรณกรรมจึงเป็นการท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลิน และประทับใจในเนื้อหาของเรื่องมากกว่าการไปแสวงหาความจริง ถึงแม้ว่าจะมีความจริงบางประการที่แอบแฝงไว้ เช่นที่ น. ณ ปากน้ำ กล่าวไว้ว่า

“เรื่องนี้เตือนใจให้นึกถึงนิยายกรุงทรอย ในมหากาพย์ของโฮเมอร์ ซึ่งสมัยก่อนใครต่อใครเข้าใจว่าเป็นแต่เพียงนิยายสนุกๆ แต่ภายหลังนักโบราณคดีบางท่านพบหลักฐานว่า มีสาระความจริงบางอย่างแอบแฝงอยู่ในนิยายของโฮเมอร์ จึงได้ไปทำการขุดค้น ณ สถานที่อันเล้าลือกันว่า เป็นกรุงทรอยก็พบความจริงว่ากรุงทรอยมีตัวตนอยู่จริงๆ นิยายการรบพุ่งของกรุงทรอยได้เล่าสืบปากกันมาหลายชั่วอายุคนจนไปหลงเหลือแอบแฝงอยู่ในรูปนิยาย” [ปิยะพร กัญชนะ, ๒๕๓๒ **ปางบรรพ์ ตำนานและนิทานประวัติศาสตร์แห่งสยามประเทศ**. คำนำ โดย น. ณ ปากน้ำ สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, หน้า ๘]

ตำนานเรื่องปาจิต-อรพิมก็ไม่น่าจะแตกต่างกันเท่าไรนักและมีบ้านเมืองรวมทั้งเรื่องราวน่ารู้อีกมากมายที่รอให้คนไทยและผู้สนใจเดินทางไปค้นหาความหมาย

PACHIT ORAPHIM Routes

Phanom Rung
Chakambangkha, Buriram
Phanom Rung is an ancient ruin of the largest stone structure of the Khmer civilization in the area of the Phnom Rung National Park.

Angkor Thom

Angkor, Cambodia
The temple complex of Angkor Thom, known as the Great City, was built by King Jayavarman VII in the 12th century.

Ban Srae Or

Wittanabank, Surakhet
In Khmer language, 'Srae' means 'water' and 'Or' means 'place'. Ban Srae Or is a village in Wittanabank, Surakhet province, known for its traditional folk art.

Chong La-ko

District, Surakhet
Chong La-ko is a village in the Chong La-ko district, Surakhet province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Na Rak Oraphim

Kerathit, Sakon Nakhon
'Na Rak' means 'love' and 'Oraphim' means 'festival'. Ban Na Rak Oraphim is a village in Kerathit, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Champassak

Champassak, Laos
'Cham' means 'gold' and 'passak' means 'gold'. Champassak is a village in Champassak, Laos, known for its traditional folk art and handicrafts.

Soeng Sang

Soeng Sang, Sakon Nakhon
Soeng Sang is a village in Soeng Sang district, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Plapla

Phnom, Sakon Nakhon
Ban Plapla is a village in Phnom, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Tham Ped Thong

Ph. Sakon, Buriram
'Tham' means 'gold' and 'Ped Thong' means 'gold'. Tham Ped Thong is a village in Ph. Sakon, Buriram province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Lam Phai Mat

Lam Phai Mat, Buriram
Lam Phai Mat is a village in Lam Phai Mat district, Buriram province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Kong Rot

Itay, Ph. Lueang, Sakon Nakhon
'Kong Rot' means 'gold wheel'. Ban Kong Rot is a village in Itay, Ph. Lueang, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Muang Phimai

Phimai, Sakon Nakhon
Muang Phimai is a village in Phimai, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Non Tham Nak

Muang Yang, Sakon Nakhon
Ban Non Tham Nak is a village in Muang Yang, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Nang O

Muang Yang, Sakon Nakhon
Ban Nang O is a village in Muang Yang, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Nang Tho

Muang Yang, Sakon Nakhon
Ban Nang Tho is a village in Muang Yang, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Yang

Muang Yang, Sakon Nakhon
Ban Yang is a village in Muang Yang, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Nang Roen

Phimai, Sakon Nakhon
Ban Nang Roen is a village in Phimai, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Tham Yae

Phimai, Sakon Nakhon
Ban Tham Yae is a village in Phimai, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Muang Tham

Kok Khum, Phrakhanon, Buriram
Muang Tham is a village in Kok Khum, Phrakhanon, Buriram province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Nang Rong

Ph. Sakon, Buriram
Ban Nang Rong is a village in Ph. Sakon, Buriram province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Nang Kam

Ph. Sakon, Buriram
Ban Nang Kam is a village in Ph. Sakon, Buriram province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Pachit Trail

Phnom, Sakon Nakhon
Pachit Trail is a route in Phnom, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Oraphim Trail

Phnom, Sakon Nakhon
Oraphim Trail is a route in Phnom, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Phung Kra Ten

Ph. Sakon, Buriram
Phung Kra Ten is a village in Ph. Sakon, Buriram province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Nong Kee

Nong Kee, Buriram
Nong Kee is a village in Nong Kee district, Buriram province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Khao Kra Dong

Muang, Buriram
Khao Kra Dong is a village in Muang, Buriram province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Nong Bun Nak

Nong Bun, Sakon Nakhon
Nong Bun Nak is a village in Nong Bun, Sakon Nakhon province, known for its traditional folk art and handicrafts.

Ban Chang Hun

Nong Saram, Buriram
Ban Chang Hun is a village in Nong Saram, Buriram province, known for its traditional folk art and handicrafts.

เรื่องย่อ

เส้นทางปาจิต-อรพิม ที่ปรากฏในเขตอีสานใต้

ปาจิต อรพิม เป็นเรื่องราวของการพลัดพรากระหว่างเจ้าชายจากเมืองพรมพันธ์นครที่ได้รับคำทำนายว่าต้องไปตามหาคู่ที่เมืองอื่น และโหรทำนายว่าคู่ของตนจะอยู่ในท้องของหญิงที่มีกมลให้ร่วมเงาอยู่ตลอดเวลา เจ้าชายปาจิตเดินทางไปพบนางบัวซึ่งกำลังตั้งครรภ์และกำลังดำเนินา โดยมีร่วมเงาตามนางตลอดเวลาจึงได้ขออาศัยช่วยดูแลลูกที่เกิดมา คือนางอรพิม จึงเป็นแหล่งกำเนิดชื่อ บ้านจารย์ตำรา บ้านสัมฤทธิ์เนื่องจากพบนางอรพิม บ้านตำแยเพราะไปเรียกหมอดำแยมาให้นางบัว บ้านนางเหริญที่นางอรพิมหัดเดิน

เมื่อนางอรพิมอายุได้สิบหกปี เจ้าชายปาจิตจึงเดินทางไปยังบ้านเมืองของตนเพื่อนำขันหมากมาสู่ขอนางอรพิม ระหว่างทางกลับมาได้แวะพักที่บ้านพลับพลา ได้ยินข่าวว่าทำวพรมหัตต์ได้ลักพานางอรพิมไปไว้ในวัง จึงขวางปาขันหมากที่นำมา ทั้งเงินทองไว้กลายเป็นชื่อเมืองลำปลายมาศ เปิดทองไปอยู่ที่ถ้ำเปิดทอง ทูบเกวียนเหลือแต่ล้อกลายเป็นบ้านกงรถ แล้วรีบไปหานางอรพิมโดยปลอมเป็นพี่ชาย

เมื่อนางอรพิมเห็นจึงเรียกว่า พี่มา กลายเป็นชื่อเมืองพิมายในปัจจุบัน หลังสังหารกษัตริย์พรมหัตต์ ทั้งสองต่างก็หลบหนีไปตามทาง และพบกับนายพรานซึ่งลอบฆ่าปาจิตและนางอรพิมก็ฆ่า นายพรานเสีย นางอรพิมได้รากไม้จากพระอินทร์ทำให้ปาจิตฟื้น เดินทางจนมาพบสามเณรที่พานางอรพิมหลบหนีปาจิต นางจึงออกอุบายให้สามเณรขึ้นไปตีต้นมะเดื่อแล้วเอาหนามสุ่มไฟ เณรตายไปกลายเป็นแมงหวี่ตอมผลมะเดื่อ

นางอรพิมปลอมเป็นชาย ฝากอวัยวะที่แสดงความเป็นหญิงของตนไว้กับต้นไม้ต่างๆ เช่น หน้าอกฝากไว้กับต้นจิวปา ฝากโยนไว้ที่ต้นมะกอกโคกหรือต้นสำโรง เมื่อเดินทางไปเมืองจัมบากได้ช่วยธิดาเจ้าเมืองและออกบวชจนกลายเป็นสังฆราชา ต่อมาสั่งให้คนวาดรูปเรื่องราวของตนและปาจิต จนกระทั่งปาจิตมาพบและได้ร้องไห้กับรูปภาพจนนางอรพิมรู้ว่านี่คือสามีของนาง จากนั้นก็เดินทางกลับไปบ้านเมืองของปาจิตและกลับมาครองเมืองพิมายและได้สร้างเมรุพรมหัตต์เพื่อเป็นการไถ่บาปที่ได้ฆ่าทำวพรมหัตต์

บันทึกจากท้องถิ่น : จดหมายข่าวมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑๐๑ (ม.ค.- มี.ค.๒๕๕๗)